

ilo çare değil iş sağlığı ve güvenliği kanunu'nun muğlaklığı

“yeraltı madenlerimizin gerçek sahibi halkımızdır”

Soma maden işletmesinde madencilerin soyunma odaları. Soma, 2014.

“Tehlike” ve “risk” kavramlarıyla birlikte Türkiye’de ilk defa “iş sağlığı”, “iş güvenliği” kavramlarını içeren ve bunları adında taşıyan bir kanun çıktı. Bu kanun ilk defa bu tanımları taşıma özelliğine sahip olsa da adından da anlaşılacağı gibi “işçi sağlığını” ilk elden öteleyen, işçiyi “iş sağlığı” kavramı içinde değerlendiren bir anlayışa sahip. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK) 2012 yılında yayımlandı, yeterli uzmanın bulunmaması ve uygulama alanlarındaki alt yapı eksiklikleri nedeniyle tümü yürürlüğe giremedi. Yasa sadece çok tehlikeli ve tehlikeli sınıf niteliğinde bulunan iş yerleri yönünden 2012 yılında yürürlüğe girdi ve bu iş yerlerinin İSG hizmeti almak zorunda

olduğu belirlendi. Yasa, kamu ve az tehlikeli iş yerleri bakımından ise 2016 yılında yürürlüğe girecek.

İSG kanununu, çıkarılan kırkı aşkın yönetmelikle, hatta Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve İş Kanunu ile birlikte değerlendirerek bu alana ilişkin daha ayrıntılı söz söylemek mümkün. Ancak bu yazıda kapsamı daraltarak yasanın genel mantığına baktığımızda; inisiyatifi, yetkiyi işverene verdiğini, aynı şekilde sonuçları bakımından da bütün sorumluluğu da yine işverene bıraktığını görüyoruz. İSGK’ya göre iş kazalarının sonuçlarından işveren hiçbir şekilde kurtulamıyor, bunlardan ilk ve nihai sorumlu ol-

duğu kesin. Sağlamasını görmek için SOMA'ya bakmakta yarar var. Aşağıdaki madde bu konuda gayet açık ifadeler barındırıyor.

İşverenin genel yükümlülüğu

MADDE 4 – (1) İşveren, alışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlü olup bu çerçevede;

- a) Mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapar.
  - b) İşyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izler, denetler ve uygun-suzlukların giderilmesini sağlar.
  - c) Risk değerlendirmesi yapar veya yaptırır.
  - ) alışana görev verirken, çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunu göz önüne alır.
  - d) Yeterli bilgi ve talimat verilenler dışındaki çalışanların hayati ve özel tehlike bulunan yerlere girmemesi için gerekli tedbirleri alır.
- (2) İşyeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan hizmet alınması, işverenin sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.
- (3) alışanların iş sağlığı ve güvenliği alanındaki yükümlülükleri, işverenin sorumluluklarını etkilemez.
- (4) İşveren, iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin maliyetini çalışanlara yansıtamaz

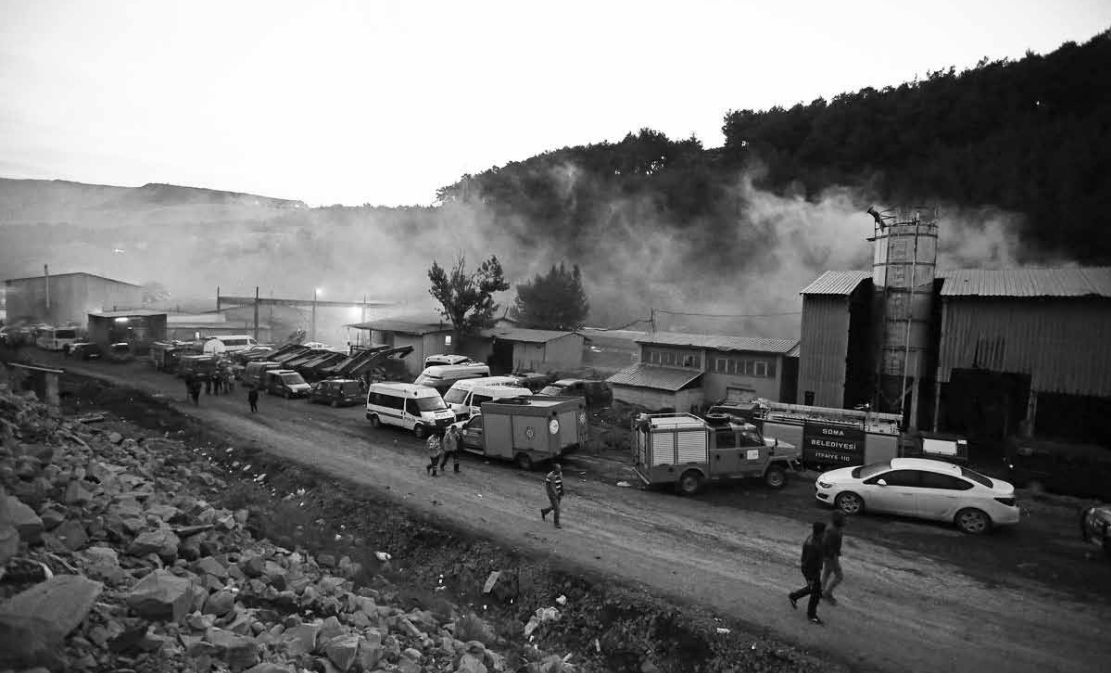
İşçiyi “koruma” arzusuyla çıkarılan ve dünya ölçeğinde geçerli olan bu ve benzeri hükümler aslında işverene sesleniyor. Yani yasalar aslında maksimum kâr anlayışının karşılığı olarak “güvenlik kültürünü” oturtmak istiyor. Büyük sermayenin büyük kâr için tüm işverenler yetki ve sorumlulukta birleşiıyor. Dünyanın bütün işverenleri birleşin! Niye mi,çünkü iş kazaları nedeniyle yaşanan, iş kaybı, zaman kaybı, tazminatlar, görünmeyen diğer giderler ile birlikte oluşan maliyet, gayri safi yurtiçi hasılatın binde dördünü tutmakta. Bu nedenle de işçiyi korumanın, kazaya uğratmak ya da ölümüne neden olmaktan daha

“ekonomik” olduğu hesaplanmış. Yasa da bu temel mantığa uygun olarak inşa edilmiş. Oysa işçinin sağlık ve güvenliği işverenlerin inisiyatifine, vicdanına bırakılamaz. Sermayenin her şeyi kârı maksimize etme üzerine kurduğunu göz önüne aldığımızda, işçilerin sağlıklarının sadece kârı etkileme düzeyiyle bağlantılı ele alınacağını görürüz. Biz yine de yasaları işçiden yana yorumlamaya ve çıkarımları buradan kurmaya gayret edelim.

Yasa ve bu kapsamda çıkan yönetmelikler çalışanı kendi güvenliği için sürekli işverenle işbirliğine çağırıyor. Örneklesek, çalışanın yükümlülükleri kısmında; (Madde 19-) “Teftişe yetkili makam tarafından işyerinde tespit edilen noksanlık ve mevzuata aykırılıkların giderilmesi konusunda, işveren ve çalışan temsilcisi ile iş birliği yapmak.”, “Kendi görev alanında, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için işveren ve çalışan temsilcisi ile iş birliği yapmak.”İşsizliğin, işten çıkarmanın yanında işçi-işveren ilişkisinin kuruluşuna baktığımızda bizim ülkemizde işçinin böyle bir işbirliği içinde olmasının karşılığı ve geekliği yoktur. Benzer yaklaşım İSG uzmanı için de geçerli, işi durdurma yetkisini uzmana veriyor, fakat bu karar işverenle iş birliği yaparak alması gerekiyor.İşi durdurmanın işveren açısından ciddi bir maliyeti var. İSG uzmanının ücretini aldığı işverene karşı bu kararı o kadar kolay alamayacağı, dolayısıyla bir iş birliğinin olamayacağı çok açık. Yani söz yetki karar işverenini! İş birliği ise sadece laf.

İşverene rağmen iş güvenliği

Yasaya alt yapı hazırlamak adına son iki yılda sayısı yüz bine varan iş güvenliği uzmanlarının piyasaya salınmasıyla, aşırı kâr hırısı, düşük nitelikli hizmet üretimi anlayışıyla kurulan şirketlerin sayısı (OSGB'ler) dahızla arttı. Geldiğimiz nokta itibariyle tecrübesi yeterli olmayan birçok uzman ile sorumluluğunun farkında olmayan ve taşeronlaşma sisteminin içinde değerlendirilmesi gereken OSGB'lerbu alanı altüst etmiş durumdadalar.İSGK'ninieriğine ilişkin sıkıntılar, sahada yaşanan sıkıntılarla i ie geçmiş durumda. Yasanın işçiye getirdiği hakların birçoğu kullanılmadığı gibi, en basit güvenlik önlemlerinin alınması dahi çoğu zaman mümkün olmamakta. Tıpkı SOMA'da olduğu gibi en çok kazanın yaşandığı inşaat sektöründe de taşeronluk son hız sorun yaratmaya devam

ediyor. Özellikle yevmiye usulü çalıştırılan işçiler, işi hızlı yapmaya zorlanmakta bu nedenle işi yavaşlattığını düşündükleri hiç bir güvenlik önlemine uymak istememekte, geçirdikleri kazaları, yaralanmaları yada meslek hastalığına tekabül edebilecek şikayetlerini gizlemektedirler. Çünkü hastaneye gittiklerinde ya da tedavi altına alındıklarında o günkü yevmiyeleri işveren tarafından kesilecektir.

Bu yasa eğitim şart diyor ve çalışan eğitimine çok önem veriyor, eğitimle birçok sorunun aşılabileceği algısını yaratıyor. Fakat ne ilginçtir ki en basit uygulama olabilecek eğitimin kendisi de sahada sorun oluyor. İşveren eğitimde geçecek zamanı iş kaybı olarak değerlendiriyor. İş kazalarını sıradan ve işin doğası olarak gördüğünden, yasayla gelen sorumluluğu tam olarak anlayamıyor ve dolayısıyla sahada çalışan uzmanlar bu işi işverene rağmen yapmak zorunda kalıyor. Önce işverene anlatma ve onu ikna etme süreçlerindeki gerilim, işçinin güvenlik önlemleriyle ilgili kaygısını artırıyor, işverenden çekinerek bu konuda etkisiz kalmayı tercih ediyor. Yasa ise işçiye belki de hiç kullanamayacağı “çalışmaktan kaçınma hakkını” tanımlamaktan kaçınmıyor. (Madde 13-1) “Ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan çalışanlar kurula, kurulun bulunmadığı işyerlerinde ise işverene başvurarak durumun tespit edilmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmesini talep edebilir. Kurul acilen toplanarak, işveren ise derhâl kararını verir ve durumunu tutanakla tespit eder. Karar, çalışana ve çalışan temsilcisine yazılı olarak bildirilir.”, (Madde 13-2) “Kurul veya işverenin çalışanın talebi yönünde karar vermesi hâlinde çalışan, gerekli tedbirler alınıncaya kadar çalışmaktan kaçınabilir. Çalışanların çalışmaktan kaçındığı dönemdeki ücreti ile kanunlardan ve iş sözleşmesinden doğan diğer hakları saklıdır.”

İş kazalarının, algımızda belki bir farkındalık yaratması amacıyla inşaat, maden, metal sektörü dışında, 2011’de yaratıcı sanat faaliyetlerinde de meydana geldiğini ve bu alanlarda iş kazası sonucu 118 kişinin hayatını kaybettiğini belirtmekte fayda vardır. 2013 TÜİK verilerine göre ise mesleklere göre en yüksek “işe bağlı sağlık sorunu” yaşayanlar %3.2 oranı ile “sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar” grubudur. Bu da bize “iş” ve “çalışma” kavramlarının alan ayrımı gözetmeksizin tehlikeli olduğunu ve yaşamsal riskler barındırdığını göstermektedir. Bu alandaki diğer bir farkındalık da, tehlike ve risk kavramlarına, sadece yaralanma ve ölüm gibi sonuçlarla sınırlanmadan bakarak, işverene sadece iş gücünün satıldığını; beden, sağlığın ve geleceğin hiç bir koşulda satılmayacağını ortaya koyarak, çalışırken gerçekleşen ve gerçekleşebilecek olan her sorunu psikolojik ve sosyolojik alanı da küçümsemeden algılamakla mümkündür.

İş Güvenliği Uzmanlarının Hali

Sahada görev yapan değişik sınıflardaki ve tahminen mühendislerin çoğunluğunu oluşturduğu iş güvenlik uzmanlarının durumuna bakacak olursak, yaygın algının tersine İSG uzmanları “denetleyici” değil ya işverenin elemanı yada OSGB adına hizmet veren yani bağımlılığını ikinci bir zincirle devam ettiren çalışanlar. Her iki durumda da İSG uzmanları sermayeden bağımsız kılınamamaktadır. Zaten yasa da İLO da böyle bir öngörüye sahip değildir. Sorunun sahibi olarak işveren tanımlandığı için ve çıkarını korumak zorunda olan da yine işveren olduğu için ekonomik bağımlılık ulusal ve uluslararası mevzuatta bir engel olarak ortaya konmamıştır. 6331 sayılı kanunun Türkiye’de bu haliyle işçi sağlığını ve güvenliğini korumaktan çok uzak olduğunu, ihale şartlarının ve alt işverenlerle yapılan anlaşmalara konulan genel geçer maddelerin hiç bir işe yaramadığını düşünürsek durum tam bir vahamet arz etmektedir. Buna İSG uzmanlarının deneyimsizliklerini, örgütsüzlüklerini ve mesleki etik ilkelerin oluşmadığını da eklersek tablo iyice kararmaktadır. Bir de iş müfettişlerinin sayısının 500 civarında olduğu bilgisiyile denetim yapabilecek nitelikli eleman sayısının yetersizliğini bu tabloya eklersek karşımıza SOMA gerçeği çıkmaktadır.

6331 sayılı yasa yayımlandığı günden bu yana gerek uygulama güçlükleri ve gerekse iş verenlerin maliye-

te bağlı talepleri sonucu bazı değişikliklere uğramıştır. Bu kapsamda son yasal düzenlemeyle uzmanların daimi istihdam zorunluluğu da azaltılmış, “çok tehlikeli” yerlerde önceden 750 çalışan için bir İSG uzmanı bulundurma şartı varken, bu sayı 1000 çalışana çıkartılmıştır.

Yukarıdaki değerlendirmeden anlaşılacağı üzere; iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin gerçekten alınabilmesi için ivedilikle İSG uzmanları sermayeden bağımsız kılınmalı, en kısa sürede örgütlenmelerinin yolu açılmalı, kurumlar aracılığıyla ücretsiz olarak uzmanlara meslek içi eğitimler verilmeli ve nitelik kazandırmak için bunların sürekliliği sağlanmalıdır. OSGB’lerin aslında taşeronlaşmanın tam da kendisi olduğunun deşifre edilmesiyle, bu hizmeti kağıt üstünde salt “evrak” anlayışıyla yürütmesine, sorumluluktan uzak kâr mantığıyla hizmet vermesine derhal son verilmelidir. Bu şirketlerin tam bağımsız ve yetkili olması için yeniden yasal düzenleme yapılmalı ve bu düzenleme yaptırımları da kapsamlıdır.

SOMA, madenlerde iş güvenliği ve ILO 176. sözleşme

Tüm bu yasal sorunların arasında SOMA katliamı sonrası, ILO sözleşmelerinin kurtarıcı olarak sunulması, mevcut durumun çözümüne katkı sunmaktan oldukça uzaktır. SOMA’daki işçi katliamından sonra

madenlere ilişkin ILO'nun 176 Nolu Sözleşmesinin imzalanması gündemimizde yer etti. Oysaki 19 Eylül 2013'de çıkartılan "Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği", ILO 176 Nolu Sözleşmeye kıyasla önemli bir eksiklik içermemekte, neredeyse denklik sağlamaktadır.

Yönetmeliğin 7. maddesi, "*İşveren, patlama ve yangın çıkmasını ve bunların olumsuz etkilerini önlemek üzere, patlayıcı ve sağlığa zararlı ortam havasının oluşmasını önlemek, yapılan işlemlerin doğası gereği patlayıcı ortam oluşmasının önlenmesi mümkün değilse patlayıcı ortamın tutuşmasını önlemek, patlama ve yangın başlangıçlarını tespit etmek, yayılmasını önlemek ve mücadele etmek için yapılan işe uygun tedbirler alır.*" demektedir, devamla 8. madde de şöyledir: "*İşveren, bir tehlike anında çalışanların çalışma yerlerini en kısa zamanda ve güvenli bir şekilde terk edebilmeleri için uygun kaçış ve kurtarma araçlarını sağlar ve kullanıma hazır bulundurur.*"

Bu bağlamda işverenin yükümlülükleri açısından ILO'nun 176 Nolu Sözleşmesine baktığımızda; (*Madde 7-vii*) "*Kaza ihtimali bulunan bölgelerde güvenli bir çalışma sistemi kurulması ve işçilerin korunması için bir faaliyet planı ve nasıl uygulanacağına dair kuralları belirlemek ve uygulamak,*

Yangın ve patlamaların başlaması ve yayılmasını önlemek, tespit etmek ve söndürmek üzere maden işletmesinin özelliklerine uygun koruma önlemlerini/ tedbirleri almak,

(*Madde 7-ix*) "*İşçilerin sağlık ve güvenliğine yönelik önemli bir tehdit olduğu durumlarda faaliyeti durdurarak işçilerin güvenli bir alana tahliyesini sağlamak*" şeklinde bir düzenleme olduğu görülmektedir. 176 Nolu Sözleşme tıpkı 6331 sayılı yasa gibi birçok noktayı genel ifadelerle açıklamış ve aynı muğlaklığı devam ettirmiştir.

SOMA'da işçi kardeşlerimizin kaybindan sonra yaşam odaları tartışması can yakıcı bir hal aldı ve bunun "yasal zorunluluk" olmadığı altı çizildi. Evet, mevcut yasa ve yönetmelik "yaşam odası" ifadesini telaffuz etmemektedir. Ancak mevzuata bakarsak, alınacak önlemler anlamında mevzuatın en alt sınır olduğu, asgari önlemlerin bunun altına düşmeyeceği fakat gerekli durumda işverenin her türlü önlemi al-

ması gerektiği anlaşılmaktadır. Yani işveren SOMA'da bu önlemi almalıydı ama almadı ve yasada bunun açıktan ifade edilmemesini kendi çıkarları doğrultusunda kullandı. 176 Nolu Sözleşme her aşamada ulusal mevzuatı işaret etmektedir. Öyleyse öncelikli olarak, işverenin yasaları kendi lehine okumasına mahal vermeyecek şekilde ulusal mevzuatta bu açıktan ifade edilmeli, yaşam odaları oluşturma yükümlülüğü şart koşulmalıdır.

"Yaşam odası" tedbiri ILO'nun madenlerle ilgili sözleşmesinde değil, bu sözleşmeye bağlı tavsiye kararında yer almaktadır.

Şöyle ki; "*Sözleşmenin 7(i) maddesine göre, maden işletme tesisinde, uygun olan hallerde, acil durumlarda işçilerin sığınması için yeterli miktarda yangın geçirmez ve müstakil odalar yer alır. Müstakil odalar özellikle görüş alanının daraldığı durumlarda kolaylıkla tanınabilir ve ulaşılabilir olmalıdır.*"

Öyleyse atıfta bulunulan sözleşmenin 7 (i) maddesine bakalım; "*İşverenler sağlık ve güvenlik riskini ortadan kaldırmak ve en aza indirmek için gerekli tüm önlemleri alır. Bu yükümlülükler özellikle şunları kapsar:*

(i) *Madenin elektronik, teknik ve diğer donanım gereçlerini güvenli bir faaliyet ve sağlıklı bir çalışma ortamı için gerekli koşulları sağlayacak üzere kurmak*"

Sözleşmenin 9(c) maddesinde belirtilmekte olan koruyucu araç gereç ve tesisler şunları kapsayabilir başlığı altında "*Müstakil kurtarma odaları*" da sayılıyor. Atıfta bulunulan sözleşmenin 9 (c) maddesine bakalım

"*Kaza veya sağlığı olumsuz etkileyecek durumlardan doğan risklere ve her türlü olumsuz koşula karşı gerekli koruma önlemlerinin yeterli bir şekilde alınmadığı durumlarda, işçiye maliyetsiz olarak koruyucu ekipman, giysi ve ulusal mevzuatta belirtilen gerekli diğer kolaylıkları sağlamak ve bulundurmak*". Burada 7. maddede "uygun olan hallerde", 9. madde de ise "kapsayabilir" ve "ulusal mevzuatta belirtilen" ibarelerine dikkat çekip yorumu hukukçulara bırakalım.

Ayrıca ILO 176 Nolu Sözleşme ve tavsiye kararında bağımsız yetkili bir kurumdan söz edildiğine dikkat çekelim,(1-4) "*Yetkili kurumun, inceleme ve teftişte*

bulunma ve işbu Sözleşme ile ilgili mevzuata uygunluk değerlendirmesini yaparak ve tavsiyede bulunma becerileriyle donanmış nitelikli ve eğitilmiş personel ile teknik ve mesleki desteği bünyesinde bulundurması zorunludur.”

ILO sözleşmelerinin TBMM tarafından kabul edilmesi tek başına bir şey ifade etmemektedir. Bir an için sözleşmede yer alan kimi düzenlemelerin iç hukuktaki düzenlemelerden ileri olduğunu varsaysak bile, sorun asıl olarak işverenlere uygulanacak yaptırım mekanizmalarının yetersizliğidir. Yasada belirtilen bir “zorunluluğun” yerine getirilmemesi karşısında işverenlere getirilen “ceza” ile o kuralın uygulanması arasında bir maliyet, kâr/zarar hesabının yapıldığı bir sistemde, gerçek anlamda ağır yaptırımların getirilmediği bir durumda, tavsiye nitelikli yasa hükümlerinin uygulanması ile sorunun çözülemeyeceği açıktır.

Tüm bu açıklamalar uyarınca şunu belirtmek gerekir: Bu katliamın ve öncekilerin gerçek sorumlusu olan devlet, denetleme görevini hiç bir zaman hakkıyla yerine getirmemiştir. En son bir iş müfettişinin denetleme yaparken iş kazasına uğraması sonucu ölümü de bu zafiyetin boyutlarını göstermektedir. Denetleme kısmının hızla iyileştirilerek gerçek bir denetimin alt yapısı oluşturulmalıdır. Gerekli güvenlik tedbirleri alınmadığı takdirde işi durdurma konusunda bakanlık müfettişleri yetkilidir. Devlet, denetimcilerin bu sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlamak ve niteliklerini yükseltebilmek amacıyla TMMOB ve bağlı

odalarla da ortaklaşarak çözüm önerileri geliştirilmeli ve bunlar hayata geçirilmelidir.

Son olarak, 6331 sayılı yasa çalışanın psikososyal risklerini de dikkate aldığı söylemektedir. Fakat şu an SOMA’da yaşanan “psikososyal” hiçbir sorunu ne bu yasanın ne de siyasal iktidarın çözme niyeti ve basireti bulunmamaktadır. Madencilik kader gibi yaşandığı SOMA’da, 18 yaşını dolduran çocukların, babalarının öldüğü yeri kendileri için “zorunlu iş yeri” olarak algılamaları, bununla büyümeleri ve bu durumun onlarda yaratacağı toplumsal travma nasıl aşılacaktır? Bu çocukların geleceği nasıl oluşturulacak, onlara yeni alanlar nasıl açılacak, eğitimleri ne olacaktır? Yıllardır ev kadını olarak, ev içi emeğinin görünmezliği altında hayat süren, maden işçilerinin bakım emeğini üstlenen kadınlar, nasıl desteklenecek nasıl güçlendirileceklerdir? Bağlanan maaş, verilen yardım gerçekten bu kadınlara ulaşabilecek midir? Resmi nikahlı eşlerin dahi mağduriyeti ortadayken, imam nikahlı eşlerin yaşayacağı mağduriyet görülmekte midir/görülebilecek midir? Tüm bunların cevabını ve çözümünü yetkililerden beklemekteyiz. Fakat tüm bu cevap ve çözümler bu yetkililere bırakılmayacak kadar can yakıcıdır. Başta sendikalar, TMMOB olmak üzere tüm demokratik kitle örgütleri ve kadın örgütleri, dayanışma güçlerini SOMA için seferber etmelidir.

Bu anlamda öncelikle ve ivedilikle yurt genelindeki bütün kömür ocaklarının çalışmalarını durdurulmalı, hepsi tez elden derhal kapatılmalıdır ve maden işçilerini katleden bu iktidar şunu unutmamalıdır ki; “ÜÇ YÜZ BİR” sayı değildir!